

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Perush ha-Torah asher katav Rashbam

Bresloi, 1881

יניס רבדמב

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-5308

במדבר סיני.

א. 1. במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש⁽¹⁾ השני. כל הדברות שנאמרו בשנה ראשונה קודם שהוקם המשכן כת' בהן⁽²⁾ בהר סיני, אבל משהוקם המשכן באחד לחדש בשנה שנייה לא יאמר בהר סיני אבל במדבר סיני באהל מועד. וכן מוכיח לפנינו דכת'⁽³⁾ ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר [י"י] את משה בהר סיני, קודם שהוקם המשכן או היו תולדות אהרן ארבעה⁽⁴⁾ ואלה שמות בני אהרן נדב ואביהוא ואלעזר ואיתמר, אבל לסוף בשנה שנייה שהוקם המשכן לא היו כי אם שנים, לפי שלבסוף כשהוקם המשכן בשנה שנייה נאמר⁽⁵⁾ וימת נדב ואביהוא לפני י"י במדבר סיני, במדבר סיני היו ארבעה ולבסוף שנים כי בו ביום שהוקם אהל מועד מתו נדב ואביהוא: 2. שאו את ראש כל עדת. לפי שמעתה צריכים ללכת לארץ ישראל ובני עשרים ראויים לצאת⁽⁶⁾ בצבא המלחמה שהרי בעשרים בחדש השני הזה נעלה הענן כדכת' בפרשת בהעלותך⁽⁷⁾ וכת' שם⁽⁸⁾ נוסעים אנחנו אל המקום וגו'. ולכך צוה הק' בתחילת חרש זה למנותן: 19. ויפקדם במדבר סיני. לפי שבמנין שני שבפנחס כת'⁽⁹⁾ וידבר משה ואלעזר אותם בערבות מואב, לכך נאמר כאן כי חשבון הראשון היה במדבר סיני: 47. והלויים למטה אבותם לא התפוקדו בתוכם. כמו שמפרש והולך⁽¹⁰⁾ אך את מטה לוי לא תפקד וגו' ומפרש טעם כי לא ילכו בצבא המלחמה אלא⁽¹¹⁾ הפקד את הלויים על משכן העדות וגו'.

(1) בכ"י: לחדש לחדש שתי פעמים. — (2) שמות לא, יח; לד, לב; ויקרא ז, לח; כה, א; טו, טו; כו, לד. — (3) ג, א. — (4) ג, ב. — (5) ג, ד. — (6) בכ"י: לשאת. — (7) י, יא. — (8) י, כט. — (9) כו, ג. — (10) בפסוק טט. — (11) בפסוק ג.

ב. 2 באותות. סימן היה בנס של כל דגל, כגון בשל יהודה אריה, בשל יוסף שור⁽¹⁾: מנגד. מרחוק: 17 בתוך המחנות. שני דגלים נוסעים תחילה, ואחר כך המשכן והלוים, ואחר כך שני דגלים אחרונים: כאשר יחנו כן יסעו. בכל ענין שהיו סביב למשכן הארבעה דגלים, כך היו סביב דרך הליכתם. ודרך ימין נמנו הדגלים, מזרח ודרום מערב וצפון:

ג. 1 ואלה תולדות אהרן ומשה. תחילה מנה תולדות ישראל ואחר כך תולדות הכהנים ואחר כך תולדות הלוים. ועתה מנה תולדות אהרן. ותולדות משה לפנינו עם הלוים דכת⁽²⁾ ולקחת משפחת העמרמי, זהו משה ואהרן ובניו אשר יקראו על שבט הלוי, כי לא היו לעמרם בנים רק משה⁽³⁾ ואהרן⁽⁴⁾ ויבדל אהרן להקדישו ומשה ובניו יקראו על שבט הלוי: ביום דבר יי את משה⁽⁵⁾ בהר סיני. שזהו קודם שהוקם המשכן או היו ארבעה. אבל בשנה שנייה שהוקם המשכן במדבר סיני לא נשאר כי אם אלעזר ואיתמר כמו שפירשתי למעלה בתחילת פרשה⁽⁶⁾. שכל מקום שנאמר בהר סיני זהו קודם שהוקם המשכן, אבל משנבנה אהל מועד לא נאמר אלא במדבר סיני: 9 נתונים [נתונים]. כפל לשון, כמו⁽⁷⁾ נתן נתן להם אחות נחלה, דוננט דונק⁽⁸⁾ ב'ל: 10 ואת אהרן ואת בניו תפקד. תעשהו פקיד וממונה עליהם, כמו⁽⁹⁾ ויפקד שר הטבחים את יוסף: 15 כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם. לפי שהיו באים לפטור את הבכורות שחייבין פדיון מבן חדש ומעלה, לכן גם מניינם מבן חדש: 27 ולקחת משפחת העמרמי, משה ובניו. עתה מפרש מה שכתוב למעלה⁽¹⁰⁾ ואלה תולדות אהרן ומשה: 49 הפדיום. מיותר⁽¹¹⁾ מ"ם כמ"ם של ריקם, ⁽¹²⁾ הכנס, שלשום: שלש מאות שהלוים עודפים על שנים ועשרים אלק⁽¹³⁾ בכורות היו ואין בכור מפקיע בכור. כך פירשו רבותינו⁽¹⁴⁾:

ד. 5 אהרן ובניו בנסוע המחנה. שני דגלים ראשונים שנוסעים תחילה קודם שיסע המשכן והלוים: 10 ונתנו על המוט. טועה

⁽¹⁾ הלך בדרך האגדה הנמצאת במדבר רבא. — ⁽²⁾ בפסוק כו. — ⁽³⁾ בכ"י: משה משה, שתי פעמים. — ⁽⁴⁾ השתמש בדברי המקרא בדברי הימים א' כג, יג. יד. — ⁽⁵⁾ בכ"י: אל משה. — ⁽⁶⁾ א. א. — ⁽⁷⁾ כו, ה. — ⁽⁸⁾ *donnant* לעו של *donnez*, ע"י *donnez* לעו של נתונים. ע"י RSBM דף 95 סימן 30. — ⁽⁹⁾ בראשית מ, ד. — ⁽¹⁰⁾ ע"י דבריו לפסוק א. — ⁽¹¹⁾ בכ"י מיותר מיותר שתי פעמים. — ⁽¹²⁾ שמות ח, יג. יד. — ⁽¹³⁾ ע"י רש"י לפסוק לט. — ⁽¹⁴⁾ בבכורות דף ה ע"א.

היה בזה ר' יוסף קרא מדלא כת' כדכת' (1) במוט בשנים. והיה רוצה לומר שכל המוט היה תחת הכלים מדכת' על. השיבותי כי המוטות היו בצדי הכלים כדרך כל משא שנותנין המוטות בטבעות שבצדי הכלים כדכת' בפרשת המשכן (2), אבל לשון ונתנו ראוי לומר על המוט ואצל לשון משא יאמר במוט כדכת' (3) וישאווהו במוט. (4) ונשא בם את השולחן וכת' (5) על כתף יסבלוהו. (6) אין לכם משא בכתף. כלומר בדבר זה נושאין את זה: 15. ואחרי כן יבואו בני קהת. לאחר שתכסו את הארון והכלים: 20. כבלע את הקדש. כשסותרין את ההיכל נגלה (7), ואם יראו ימותו. כמו שמצינו באנשי בית שמש (8) כי ראו בארון יי: כבלע. כמו (9) בלע יי, (10) ודרך אורחותיך בלעו, (11) בלע כל ארמנותיה, (12) ומאשריו מכולעים. וכן כת' למעלה שמשעה שהיו מתחילין לפרק את המשכן היו מתרחקים בני קהת. כדכת' (13) ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו את פרכת המסך וכל הפרשה עד (14) וכלה אהרן ובניו לבסות וגו' ואחרי כן יבאו בני קהת:

נ ש א .

22. גם הם. לפי שכת' למעלה (15) נשא את ראש בני קהת: ה. 2. וישלחו מן המחנה. לאחר שנסדרו ונקבעו סדר המחנות וחנייתן הוצרך לומר שילוח טמאים מן המחנות: 6. חטאות

(1) יג, כג. — (2) שמות כה, יד. כו; לו; ל, ד. — (3) יג, כג. — (4) שמות כה, כח. — (5) ישעיה מו, ו. ובכ"י בטעות: ככת' בכסף יסבלוהו. ולא כתב רשב"ם כן, כי נגלה דעתו שרצה לומר שגם תיבת כתף יחובר עם על ועם כ"י כפי הפעולה הנכתבת עמה. כי סבל הוא כמו נתן לפי שפתרון סבל הוא הרים המשא אל המקום אשר יהיה שם בהנשאו ממקום למקום. ואצל מלת משא תבוא כ"י עם תיבת כתף כאשר תבוא בפעולת תיבת נשא. — (6) דברי הימים ב' לה, ג. ובכ"י בטעות: אין לכם משא אלא בכתף. ומאין יבא לרשב"ם עצמו טעות כזאת? — (7) ר"ל נגלה ההיכל. ובכ"י טעה הכותב בכתבו שנית תיבת נגלה וכתב אותיות נב ונקר עליהן להיותן נמתקות, והמדפיס הראשון טעה לחשוב שהוא שם יי ומוה נולדה טעות כל הדפוסים. — (8) שמואל א' ו, יט. — (9) איכה ב, ב. — (10) ישעיה נ, יב. — (11) איכה ב, ה. — (12) ישעיה ט, טו. — (13) מפסוק ה והלאה. — (14) בפסוק טו. — (15) ד, ב.

[ה]אדם. הכתובים בפרשת אשם גוילות בסוף פרשת ויקרא¹ וכחש בעמיתו בפקדון וגי. ובשביל גול הגר שאין לו גואל ומת הגר נשנית כאן: 7. והשיב את אשמו. הקרן: 8. מלבד איל [הכפורים], האשם האמור בויקרא, האשם המושב, הקרן, ישיב לכהנים: 9. וכל תרומה. תרומת ראשית ישראל מפריש ותרומת מעשר שהלויים מפרישי המפורשין בפרשת שלח לך²: 10. (ו)איש³ אשר יתן לכהן, שיתנדב דבר הראוי לכהנים כגון חרמים וכיוצא בהם, לו יהיה, כלומר לכהן יתנו. ומדרש אגדה⁴ איש אשר יתן לכהן מה שחייב ליתן לו יהיה לו ממון הרבה. ולפי שמויתר הוא דרשו כן: 12. כי תשטה. כי תסור. כדכת' שטה מעליה⁵. ושחטה שטים העמיקו: 13. ועד אין בה. שזינתה: והיא לא נתפשה. לא נאנסה. שאם הסתירוה באונס פטורה: 17. מים קדושים. מי כזר: 21. לאלה ולשבועה. כשמשיב אדם את חברו יאמר הנני משביעך בשם על זה הדבר שאם תכזב כי תהיה מקולל כאשה פלונית שצבתה בטנה ונפלה יריכה: 28. ונזרעה זרע. תתעבר: 31. וניקה האיש מעון. אע"פ שגרים לה פורענות זו על ידי קני שקינא בה⁷. ולי נראה ונקח האיש מעון שלא סבל אשתו להיות מזנה תחתיו, ואילו שתק לא היה מעוקה מעון שהיא אסורה לו. אלא היא תשא את עוונה שהרי זינתה, ולפיכך קיבלה פורענותה⁸:

1. 3. משרת ענבים. פירש מנחם [מנורת] ושרת את אחיו. והרי המ' כמו מ' של¹⁰ מרמס ושל¹¹ משמר ושל¹² משמן בשרו ירוה. ולא יתכן לשון שירות כי אם אצל עבודת בני אדם לאדוניהם. לכן אומר אני שמשרת מהטופי למד פעל הוא מנורת שרה, כמו¹³ מקנת כסף מנורת קנה. ופרשתו אם לא נמצא במקרא נמצא בלשון התלמוד¹⁴ נזיר ששרה פתו כיון. ואם מלשון המקרא, הרי מצינו בירמיה¹⁵ אם לא שריתך לטוב. ופרשו¹⁶ כמו¹⁷ משרא

¹ ויקרא ה, כא. ובכ"י בטעות: וכחש וגי בעמיתו. — ² שגנה יצאה מלפני רבינו כי פרשת מתנות כהונה ולויה איננה בפרשת שלח לך אלא בפרשת קרח פרק יח. — ³ בכ"י בטעות: ואיש. — ⁴ מימרא דרב נחמן בר יצחק בברכות דף סג ע"א והביאו רש"י. — ⁵ במשלי ד, טו: שטה מעליו. — ⁶ הושע ה, ב. — ⁷ והו פירוש רש"י. — ⁸ וכן פירש ראב"ע. — ⁹ ח, כו. ומנחם חבירו במחברת שרת. — ¹⁰ ישעיה י, ו. — ¹¹ בראשית מ, ג ועוד רבים. — ¹² ישעיה ז, ד. — ¹³ שמות יב, מד. — ¹⁴ קיד דף לו ע"א. — ¹⁵ ירמיה טו, יא. — ¹⁶ דונש (בדף 36) ורש"י שהביאו לירמיה טו, יא. — ¹⁷ הניאל ה, יב.

קטרין שבדניאל. כלומר פתחתיך מן האזיקים כמעשה שהיה. ואמר
 שריתך כמו⁽¹⁾ וזרתי פרש על פניכם. מגזרת⁽²⁾ וזה הלאה. אף כאן
 משרת ענבים כל מה שנבדל ונופל מן הענבים כאדם הנבדל וניתר
 מקשר הכבלים והזיקים שקשור בהם: 13. יביא אותו. את עיקר
 קרבנו⁽³⁾ כמו שהולך ומפרש: 21. מלבד אשר תשיג [ידו]. שאם
 נדר קרבנות הרבה לשם שמים יביאם מלבד אלה של חובה,
 דוגמת⁽⁴⁾ מלבד מתנותיכם ומלבד [כל] נדריכם: 23. כה תברכו
 את בני ישראל. כלומר לא תברכו מברכת פיכם כאדם שאומר
 תבואתה⁽⁵⁾ לראש פלוני כך וכך אלא אלי תתפללו שאברכם
 אני, כמו שמפרש יברכך יי, ואני אשמע קולכם כאשר תאמרו
 ואברכם לישראל, כמו שמפרש⁽⁶⁾ ושמו את שמי על בני ישראל,
 כשיברכו כהנים לישראל בשמי ולא בשמם, אני אברכם לישראל
 כמו שיתפללו הכהנים ואומרים יברכך יי: 26. ישא יי פניו
 אליך כדכת'⁽⁷⁾ ופניתי אליכם, שלא יסתיר פניו מכם. ומה שכת'⁽⁸⁾
 אשר לא ישא פניו] (איש), הק' לא ישא פני איש לנקותו מכל פשעיו,
 אבל הוא ישא פנים שלו אל אהובו שיפנה אליו לחננו כדכת'⁽⁹⁾
 ופניתי אליכם והרכיתי אתכם וגו':

ז. [הם העומדים] על הפקודים. הם הנקובים בשמות [בפרשת]
 במדבר סיני⁽¹⁰⁾: 3. עגלות לפי שהוא דבוק, עגלות של צב. כמו
 שיאמר מעשרה עשרות⁽¹¹⁾ יאמר מן⁽¹²⁾ עגלה על⁽¹³⁾ שני הנשיאים
 עגלות. ומן עגלה⁽¹⁴⁾ עני ארץ. ומן ערכה⁽¹⁵⁾ ערבי נחל: צב. כמו⁽¹⁶⁾
 בצבים או בפרדים. פתרונו לפי ענינו. וטראה בעיני עגלות העשויות
 להלוך בצבא ובדרכים רחוקים: 13. וקר בנו. מוסב למעלה, ⁽¹⁷⁾ ויהי

(1) מלאכי ב, ג. — (2) ז, ב. — (3) עיין פירוש דבריו בספרי RSBM דף 158
 בשורה הרביעית. — (4) ויקרא כג, לח. — (5) בכ"י: תבואת. — (6) בפסוק זו. —
 (7) ויקרא כו, ט. — (8) נראה שצריך להיות אשר לא ישא פנים ומוסב על דברי
 המקרא דברים י, ז. והכותב טעה לשנות בשביל שבא אחרי כן, הק' לא ישא
 פני איש לנקותו וכו'. ולא כמו שכתבתי בספרי RSBM בדף 59 בהערה 1. —
 כי הגה רשב"ם כיון לשאלת בלוריא הגזרת בנגמרא ראש השנה דף ז ע"ב
 ולדרשת ר' עזרא בברכות דף כ ע"ב ובגדה דף ע ע"ב ושם נאמר אשר לא
 ישא פנים. — (9) ויקרא כו, ט. ועיין RSBM דף 151 הערה 9. — (10) א, ה. — (11)
 בכ"י בטעות: עשרים. ובעל קרן שמואל תיקן. — (12) בעצם הפסוק הזה. —
 (13) בכ"י של במקום על. — (14) תהלים עו, י. והביא זאת לעדה שבסמיכות נהפך
 חטף פתח להיות תנועה שלמה בעבור השוא הבא אחריו, וכן עגלות בסמיכות
 מן עגלות בנפרד. — (15) איוב מ, כב. — (16) בישעיה סו, כ: בצבים ובפרדים.
 (17) בפסוק יב.

המקריב [וגו'] נחשון, וקרבתו היה כך וכך: בסדר שכתובים בארבעה דגלים הביאו קרבנותיהם, דגל יהודה, ואחר כן דגל ראובן, ואחרי כן דגל אפרים, ואחרי כן דגל דן: 84. ביום המשח אותו. התחילו לחנכו כמו שכת' בפרשה זו: 88. אחרי המשח אותו. לסוף שנים עשר יום שכבר נתחנך עלה החשבון כך וכך⁽¹⁾:

בהעלותך.

ח 2. בהעלותך וגו'. לפי שמלאכת תדיר היא זו, הזכירה כאן. אע"פ שכל מלאכות המשכן נגמרו, מלאכת הדלקת המטרה [לא⁽²⁾] נגמרה כי תדירה היא: אל מול פני המנורה [וגו']. היה מטה ראשי הפתילות של כל שבעת הגרות להאיר אל השולחן⁽³⁾: 7. והעבירו. ויעבירו, אבל והעבירו הוא לשון ציווי כמו⁽⁴⁾ והשתירו אל ימי: 13. והנפת אותם [וגו']. אהרן הניפם תחילה⁽⁵⁾ ואחר כך משה: 21. ויתחטאו. כדכת' לעיל⁽⁶⁾ הוה עליהם מי חטאת: 24. ואת אשר ללוים. מצוה חדשה שעדיין לא נאמרה. שבפרשת [ב]מדבר סיני⁽⁷⁾ ובפרשת נשא⁽⁸⁾ ציוה הק' למנותם מבין שלשים שנה עד בן חמשים שנה לעבוד ולמשא, לשאת את המשכן, ועתה בפרשה זו בא לפרש מצות עבודת משמרת משכן, אשר חמש שנים לפני השלשים שנה שאינו ראוי למשא יהו ראוי ומצווה לשמרת משכן וכליו ומבין חמשים ומעלה שאינו ראוי לעבודת משא יהא מצווה לעבודת שמירה כמו שמפרש והולך מבין עשרים [ו]חמש⁽⁹⁾ שנה ומעלה יבא לצבא צבא בעבודת אהל מועד מלאכת שמירה

(1) בכ"י: עלה חשבון. והפירוש הזה הוא לעומת פירוש פסוק פד. ושניהם להוציא מאגרת ספרי שהביא רש"י לפסוק פד. — (2) כבר היטיב להוסיף המדפיס הראשון. — (3) הפירוש הזה הובא בשם רשב"ם במנחת יהודה שברעת זקנים דף סה ע"ג בהוספת דברים על פי הגמרא במנחות דף צח ע"ב. ובפענת רוא דף מח הובא פירוש רשב"ם בשם הר"ר יאיר, וכפעם בפעם לא הכיר מקור הדברים. — (4) כשמות ה, ד ושם ט, כח כתוב: העתירו בלא ויו, וכשמות י, ה כתוב: והעתירו לי"י אלהיכם. — (5) לדברי פסוק יא. — (6) בפסוק ז. — (7) ד, א וגו'. — (8) ד, כא וגו'. — (9) צ"ל חמש ועשרים. כי כן כתוב במקרא.

כמו שמפרש לפנינו¹) ושרת את אחיו [וגו'] לשמר משמרת. ומבן חמשים [שנה] ישוב מצבא העבודה של משא כדכת' בפרשיות של מעלה²) מבן שלשים ועד בן חמשים. [ולא יעבוד עוד בעבודת משא אלא ושרת את אחיו, על שניהם הוא מוסב, בן חמש ועשרים ועד שלשים ומבן חמשים ומעלה, ששניהם נפסלו מעבודת משא. ומה יעשו? ושרת זה וזה [את] אחיו לשמור משמרת ועבודת משא לא יעבוד³): 26. ככה תעשה ללוים במשמרותם. חמש שנים לפני השלשים [ומבן חמשים יהיו⁴] מצוים במשמרת המשכן:

ט. 2. ויעשו בני ישראל. לפי שפסח מצרים לא נהג אלא יום אחד ולא היה כשאר קרבנות, עתה כשנבנה המשכן הוצרך לצות שיעשוהו כעיקר מצות⁵] לדורות ולא כפסח מצרים:
י. 2. והיו לך למקרא העדה. לך יהיו החצוצרות לקריאה, ולמחנות יהו צריכין למסע. למסע שם דבר הוא כמו נסיעה: את המחנות. כמו למחנות: 3. ותקעו בהן. כשתיהן: 29. לחובב. הוא יתרו כדכת'⁶) מבני חובב חותן משה: 31. כי על כן אשר ידעת ונתתה על לב צרכינו כחנותינו כמדבר וגם הייתה לנו לעינים לתת לנו עצה טובה כדכת' בוישמע יתרו⁷) דוגמת⁸) עינים הייתי לעיור: 33. מהר י"י. כי עדיין לא וו מכנגד הר חורב שהוא במדבר סיני. [ואף על פי שבכל הדברות שנאמרו בשנה שניה לא נאמר בהר סיני אלא במדבר סיני⁹], זה לאחר שהוקם המשכן כמו שפירשתי למעלה¹⁰). ומכל [מקום] אצל הר סיני היו עד עתה: דרך שלשת ימים. הלכו עד שלשת ימים, שלא חנו עד סוף שלשה¹¹). ומפני טורח הדרך¹²) ויהי העם כמתאוננים. כמו שמצינו בפרשת פרה¹³) ותקצר נפש העם בדרך וידבר העם באלהים

¹ בפסוק כו. — ד, נ, כנ. ל. — 3) את מדרש ספרי ובבלי חולין דף כד ע"א לפסוק כו תרחיב ומשך גם לפסוק כד. — 4) בכ"י והיו במקום יהיו. — ⁵ בכ"י מצות. והמבאר ר' אהרן יאראסלאוו לתרגום ר' משה בן מנחם ז"ל תיקן כראוי מהריש בהביא דברי רשב"ם. — 6) שופטים ד, יא. — 7) שמות יח, יט זנו'. — 8) איוב כט, טו. ושננה יצאה מלפניו לפרש והיית לשון עבר שלא כדרך לשון המקרא בספרי תנ"ך הקודמים. ועיין אלקלוס ורש"י שכבר קדמוהו בזה. — ⁹ השלמתי החסרון הנראה לעין כל על פי דברי רשב"ם לעיל א, א. — ¹⁰ א, א; נ, א. — 11) להוציא מדברי האגדה שהביא רש"י. — 12) יא, א. וכדפוסים נפרד המאמר כאן באמצע דברי רשב"ם, ובאחרונים שבהם שינו גם מקום הדברים הבאים. עיין RSBM דף 51 הערה 8. — 13) ר"ל בפירשת חקת כא, ד. ה.

ובמשה: וארון ברית י"י נוסע לפניהם כל אותן שלשה ימים לתור להם מנוחה. כי הענן הולך על הארון: 35. קומה י"י, שהיתה מסתלקת⁽¹⁾ שכינה או מעל הכפרת:

יא 1. כמתאוננים. מצטערים מטורח הדרך: 7. והמן כורע גד הוא ומראהו כמראה הבדולח. כלומר נראה קשה ויבש ולכך היו אומרים⁽²⁾ (נפשנו יבשה, כאדם שאוכל חיטים יבשים. ואם כן למה חרה [אפוי⁽³⁾] של הקי' כאמור לפנינו? ועתה⁽⁴⁾) מפרש טעם של חרון אף. שהרי כשטחנו ברחים או דכו במדוכה או-והיה טעמו כטעם לשד השמן, או מתחלף טעמו שהיה מתחילה מתוק⁽⁵⁾ כצפיחית בדבש, כותים ואנוזים קודם [טחינה⁽⁶⁾], אבל לאחר טחינה או כתישה במכתשת או והיה טעמו, נעשה עתה טעמו כליחלוח של שמן ובשר שמן, כמו שמן זתים ואנוזים לאחר טחינה שנתחלף טעמו⁽⁷⁾, ולפיכך וישמע י"י ויחר אפו, שכשרוצים טוחנים אותם ונעשה כשמן, ואין מאכלם יבש. כאן כת' והיה טעמו, שמתחלף טעמו הראשון, אבל בפרשת בשלח⁽⁸⁾ כת' וטעמו כצפיחית בדבש, שזה הוא טעמו קודם שיש בהם טעם שמן: 8. לשד כולו עיקר. כמו⁽⁹⁾ נהפך לשדי בחרבוני קיץ, נהפך לחלוחי כיובש תאינים שנתייבשו⁽¹⁰⁾: שמו. כמו⁽¹¹⁾ משוט בארץ, שוטטו בחוצות ירושלים: 12. ילדתיהו. [כמו⁽¹³⁾ ויקמן] ילד את אלמורה, הרי ילד את אחרים. [ולפיכך יאמר⁽¹⁴⁾ וירשתם אותם, ילדתיהו, שניהם בחורק, לפי שמפעל שלהם דומה כעין מפעיל, אבל ישב שהוא בעוף האדם⁽¹⁵⁾ יאמר וישבתם, ישן וישנתם, כל דומיהן פתחין. וכן מן ירד וירדתם: 20. עד אשר יצא מאפכם. כתרנומו: למה זה יצאנו ממצרים. שאמרתם⁽¹⁶⁾ זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים, ולפי שאתם כפויי טובה תלקן. ואילו הייתם מתאווים בשר ולא נתרעמתם

(1) בכ"י: שהית מסתלק. ולפנים היו כתוב שם: שהיה מסתלק. —
 (2) בפסוק ו. ובכ"י: ונפשנו יבשה. — (3) בכ"י נשאר מקום מחק חלק. — (4) בפסוק ח. —
 (5) שמות טו, לא ועין פירוש רשבים שם. — (6) הוטיב להוסיף בעל קרן שמואל. —
 (7) בכ"י: טעמו. — (8) שמות טו, לא. — (9) תהלים לב, ד. — (10) הלך בדרך דונש (ע' תשובות דונש על מנחם דף 14) שהביא רש"י. — (11) איוב א, ז. —
 (12) ירמיה ה, א. — (13) בראשית י, כו. — (14) בדברים יא, לא וכן ביהושע א, טו נמצא אותה, אבל אותם לא נמצא אחרי וירשתם. ועל זה כבר העיר בעל קרן שמואל. — (15) intransitiv, ועין RSBM דף 134 הערה 9 וגם דף 132 הערה 15. — (16) בפסוק ה. ובוה התרעמו על יציאתם ממצרים וכאילו אמרו למה זה יצאנו ממצרים.

על יציאת מצרים, לא הייתם לוקים כל כך, כמו בשאר תלוות שיש מהם שלא לקו: 21. ויאמר משה שש מאות אלף וגי. צריך לפרש זה⁽¹⁾ דוגמא שפירשתו⁽²⁾ לא יוכל העם לעלות אל הר סיני. אף כאן משה היה מתיירא על מה שאמר הק' ואכלו חדש ימים וגם אמר⁽³⁾ והיה לכם לזרא, ושאל מן הקב"ה, אתה אמרת שיאכלו חדש ימים, והלא שש מאות אלף רגלי לבד הנשים והטף? והלא כל צאנם וכל בקרם לא יספיק להם חדש ימים והואך תקיים זה הדבר? או תכלה אותם וישארו מעט ויסתפקו עד חדש שהרי אמרת והיה [לכם] לזרא? או תעשה להם ניסים להביא להם בשר ממקום אחר⁽⁴⁾: 26. בכתובים. שנכתבו לצאת אל האהל ולא יצאו מתוך ענוה כמפורש בסנהדרין⁽⁵⁾: 28. מבחוריו. מנעוריו, כמו⁽⁶⁾ בימי בחורותיך. אבל על כן על בחוריו לא ישמח יי, הם האנשים הנקראים בחורים⁽⁸⁾: כלאם. כמו⁽⁹⁾ ויכלא הגשם, אָסַרְם וּמִוְנַעֵם מן השוק ותנם בבית הכלא. א"ח הי"ע גורם לומר פְּלֶאֶם. כמו⁽¹⁰⁾ שְׁמַעְנִי אֲדוֹנִי, וּמְצַאֵהוּ בארץ מדבר: 35. מקברות התאוה נסעו [העם] הצרות [וגו']. לפי הפשט מקברות התאוה נסעו העם הצרות ויהיו שם בחצרות, כלומר נתעכבו שם עד האסף מרים, ולכך האריך בלשונו לומר ויהיו בחצרות. ומדרש אגדה בסיפרי בסוף הפרשה⁽¹²⁾, ואחר נסעו העם מחצרות ויחטו במדבר פארן. וכי שתי הצרות היו שנסעו מזו וחטו בזו ונסעו מזו וחטו בזו. ומסופק לרבותי ונשאלתי עליו⁽¹³⁾ בפריש ופירשתו בדרשה⁽¹⁴⁾ כי זו אנו למדן מתחילת הפרשה שכת' בה מקברות התאוה נסעו [העם] הצרות ויהיו בחצרות, ועל פסוק זה כת' בסיפרי, "זה היה בשעה שנצטרעה מרים", וסוף דבר חוזר ומסיימו בפסוק האחרון של פרשה, "ואחר נסעו העם מחצרות וכי שתי הצרות היו וכו'". ופסוק זה הוא נדרש [מדלא כתב⁽¹⁵⁾]] מקברות התאוה נסעו העם ויחטו בחצרות, כשאר

(1) הצורך לפרש זה מבואר באגדה בספרי ובתוספתא דטוטה פרק ו' שהביא רש"י. (2) שמות יט, כג, — (3) בפסוק כג, — (4) ואם כן לא שאל משה אלא איך יהיה הדבר. — (5) דף ז ע"א לדעת רבי שמעון. ובכ"י בא המאמר הזה שלא במקומו אחרי פירוש מבחוריו. — (6) קהלת י"א, ט. ור"ל שהוא שם מיפשט (*nomen abstractum*). — (7) ישעיה ט, טו. — (8) ר"ל שהוא שם דבר נמצא (*nomen concretum*). — (9) בראשית ת, ב. — (10) בראשית כג, ו. — (11) דברים לב, י. — (12) יב, טו. — (13) בכ"י: עליה. — (14) בכ"י: הדרשה. ובמקום בפריש, כלומר בעיר Paris אשר בצרפת, נדפס בפירוש אין הבין. — (15) כנ"ל להוסיף.

כל מסעות וחניות שכת' בהן ויסעו ויחנו, אלא מקברות התאוה נסעו העם חצרות, משמע כי העם נסעו [כמו כן] מחצירות ואחר כך ויהיו בחצירות שחזרו לאחוריהם בחצירות, שכשנסעו דגל הראשון מחצירות ועדיין לא הורד המשכן [ולא נסעו הלויים] (1) ומשה ואהרן ומרים שהיו עדיין במחנה לוויה, קרא להם הק' פתאים ונצטרעה מרים וחזרו לאחוריהם ונאספה מרים מצרעתה לסוף שבעה, ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן. וכל דרשה זו מצאתי במכילתא בפרשת בשלח כולה בפסוק הראשון (2). ושוב מצאתיה בתשובות ר' קלונימוס איש רומי כמותי. וגם מזה שכתוב במכילתא (3) "ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה על זה נאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים" ופירשתי לשואלים, לפי שאין כתוב שם ויסעו מרעמסס ויחנו סוכותה לומר לך שלפי שעה באו מרעמסס לסוכות ובשעה שנסעו מרעמסס נסעו כמו כן מסוכות וזהו כנפי נשרים:

יב 1. [ה] כושית. שהיא ממשפחת חם: כי אשה כושית לקח. כדכת' בדברי הימים דמשה רבנו (4) שמלך בארץ כוש ארבעים שנה ולקח מלכה אחת ולא שכב עמה כמו שכתוב שם. והם לא ידעו כשדיברו בו שלא נוקק לה. והו עיקר פשוטו. שאם בשביל צפורה דיברו (5), מה צורך לפרש כי אשה כושית לקח? וכי [עד] עתה לא ידענו כי ציפורה מדיינית היא? ועוד תשובה כי לא היתה כושית כי כוש מבני חם הוא, ומדיין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם: 2. ויאמרו הרק אך במשה [וגו']. כלומר עוד זאת אמרו על משה כמה יכול להתפאר עלינו הלא גם בנו דבר [ויי] לישראל: בנו (6). על ידינו: 4. פתאום. כשעה שהיו מדברים במשה ולא היתה שעה רגילה לדבר עמהם אלא לנעור בהם מפני משה ולחלוק לו כבוד: 6. נביאכם. נבואתכם: 7. נאמן הוא. קבוע ומיוסד כל שעה ביום. וכמוהו (7) ותקעתו יתד במקום נאמן. יתד התקוע במקום חזק אינו ממהר ליפול: 12. אל נא תהי כמת. כלומר לכבודך ובשבילך אל נא תהיה אתה בעצמך כמת. והיאך? אשר נלד בצאתו מי שהוא ממעיו מרחם אמו של

(1) כפי נשאר מקום רק כאן. — (2) במכילתא הגרפסת לשמית י, ז לא מצאתיה. — (3) מכילתא בשלח לשמית יב, לו. — (4) עיי' RSBM דף 63 הערה 11, 12. — (5) בדברי רבי נתן בספרי שהביאם רש"י. — (6) כפי בטעות: באנו. — (7) ישעיה כב, כג.

אחיו שהוא חי, הרי נאכל חצי בשרו של חי, כלומר מאחר שנולדה מרים מרחם אמו של משה והוא מתה, הרי נאכל חצי בשרו של משה: אל נא תהי. אל תהיה אתה כמת, כמו⁽¹⁾ אל תהי בתוקעי כף,⁽²⁾ אל תהי עד הנם,⁽³⁾ אל תהי בסוכאי יין:

שלח לך.

יג. כל נשיא בהם. עיקר פשוטו כך. כל אלה שנים עשר אנשים תקח מאותם שבישראל שנשא אותם לכם ללכת, שתכריז [לשאל] את העם⁽⁴⁾ מי האיש שירצה ללכת לרגל את הארץ, ומאותם שיאמרו ללכת תקח ותבחר מהם שנים עשר. ולפי שאנשים⁽⁵⁾ גיבורים שאינם יראים ורך לבב ראויים ללכת בארץ נכריה וגם להתחזק ולקחת מפרי הארץ, לכך הוצרך להכריז ולא נקבם⁽⁶⁾ הק' בשמות כשם שעשה לנשיאים שמנו את ישראל⁽⁷⁾ ובנשיאים שהנחילו את ישראל את הארץ באלה מסעי⁽⁸⁾, שאותם היו נקובי שמות: כל נשיא בהם. המעם שתחת כל מוכיח פירושו. כל אלה ה"ב האנשים⁽⁹⁾ יהיו [כל אחד] נשיא⁽¹⁰⁾ להתנדב ללכת. כמו⁽¹¹⁾ כל שתה תחת רגליו: 17. ויקרא משה להושע בן נון יהושוע. [12] לא עתה קרא אותו בן, שהרי כבר קודם לכן⁽¹³⁾ נקרא יהושע אלא כך פירושו. הושע בן נון שאמרנו למעלה שנקרא בן בבית אביו הוא אותו שקרא משה [יהושע] כשנעשה משרתו והפקדו על ביתו. שכך היה מנהגם, כמו⁽¹⁴⁾ ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח,⁽¹⁵⁾ ויקרא

(1) משלי כב, כו. — (2) משלי כד, כח. — (3) משלי כג, כ. — (4) בכ"י: שתבין את העם. ועיין RSBM דף 32 הערה 1. — (5) בכ"י: שהאנשים. — (6) בכ"י: נקבה. — (7) א, ה, ז. — (8) לד, טז — כט. — (9) בכ"י בטעות: הנה. — (10) בכ"י: הנשיא. — (11) תהלים ח, ז. ובכ"י בטעות: כל שתה ללכת רגליו. — (12) נסיתי למלא החסרון. ובעל קרן שמואל שינה לכתוב כמו במקום אלא בראשית דברי רשב"ם הגותרים כאן. ולא יכין לעשות כן בלי הוכחה. וכבר הראיתי במקומות רבים וגם בספרי RSBM דף 32 בהערה 2 שנשמטו שורות שלמות מפירוש רשב"ם בכ"י אשר לנו ובפרט בשיווי תיבות בתחלה או בסוף החסרון כבהשערתי כאן. — (13) שמות כד, יג; לב, ז; ל, יא; במדבר יא, כח. — (14) בראשית מא, מה. וכן פירש רשב"ם שם. — (15) בדניאל א, ז; וישם לדניאל בלש שאצר. וב נמצא בכ"י הטעות גם לבראשית מא, מה.

לדניאל בלשצרה, ¹ דהוא שמייה בלמשצר כשם אלהיה: 18. וראיתם את הארץ מה היא. אם היא בתחילתה² ארץ יערים או חלקה או ארץ מטוננת ולחה, כי לפי מה שתראו את הארץ תבינו לו כלי מלחמה לסתת את היערים ולהכין הליכת חיילותיכם. כי בטוחים היו [שיי] יתן להם את ארץ כנען אך לא בלא מורה כי אם בענין ערכי המלחמה: החזק הוא. כל זה להודיע באיזה ענין יערכו אתם מלחמה: 19. ומה הארץ אשר הוא יושב [בה]. כי ומה הארץ אשר אמרנו למעלה מדבר בארץ שהיא בתחילת המלכות שאין שם יישוב ועתה מדבר בארץ אשר הם יושבים בה הטובה היא אם רעה. אם מלאה תבואות הרבה וימצאו בה כל טוב מלחמתם ולא יצטרכו להקדים להם צדה כל כך לעת מלחמה מקודם: הבמחנים יושבים או בערי המבצר. כל זה לדעת אם צריכים לעשות דייק וסוללות לכבוש את הערים: 20. השמנה היא וגו'. להודיע לישראל שימצאוה זבת חלב ודבש כמו שהבטיחם הק': והתחזקתם [וגו']. כאנשים גבורים לקחת ולא תגורו מפני איש: והימים ימי בכורי ענבים. זה מגיד הכת' מפני אשכול של ענבים שנמלו: 22. ויבא עד חברון. הגדה³ נראית פשט שעל כלב אמר הכתוב שנאמר⁴ ולו אתן את הארץ אשר דרך בה, ⁵ והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה, לפיכך ויבא עד חברון, הוא כלב, ונשתטח על קבורת אבות ונתפלל שינצל מעצת מרגלים. ומצינו ביהושע שנתן לכלב את חברון כדכת'⁶ ואת שדה העיר ואת הצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו. ומכל מקום לפי עיקר פשוטו ויבא כל אחד ואחד עד חברון שהרי אמרו⁷ וגם בני הענקים ראינו שם, בחברון. וכת'⁸ ושם ראינו את הנפילים בני ענק: לפני צוען מצרים. לפי פשוטו⁹ נבנתה לפני צוען וגם כן חשובה יותר עיר הישנה מן העיר החדשה. [ומפני] שהיו ישראל מכירים חשיבותה של צוען הוצרך לומר כי ערי ישראל חשובים יותר וגם מתוך יושנה היו בה ענקים שהם מדורות הראשונים: 30. ויהם. שיתקם בחכמתו: 33. מן

¹ בדניאל ד, ה: די שמה בלמשצר כשם אלהי. וגם בזה נמצא טעות שם בכ"י. — ² ר"ל בתחום גבולות הארץ כדבריו בתחלת פירוש פסוק יט. — ³ מימרא דרבא בסוטה דף לד ע"ב. — ⁴ דברים א, לו. — ⁵ ד, כד. — ⁶ יהושע כא, יב. — ⁷ בפסוק כח: וגם ילדי הענק ראינו שם. — ⁸ בפסוק לג. — ⁹ לפי שבררך אנדה נדרש בענין אחר בסוטה דף לד ע"ב ובכתובות דף קיב ע"א והביא רש"י הדרשה.

הנפילים הראשונים, כדכת' בבראשית⁽¹⁾ הנפילים היו בארץ בימים ההם: כחגבים. הנמוך נראה לגבוה ממנו הרבה כחגבים שהם נמוכים מאד. וזה מוכיח⁽²⁾ היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים: יד. 9. סר צילם מעליהם. אין להם מחסה לחסות בו כי כבר נמוגו כל יושבי ארץ מפנינו משעה שהוביש ים [סוף] כמו שאמרה רחב הזונה⁽³⁾ וכדכת'⁽⁴⁾ נמוגו כל יושבי כנען: 14. ואמרו אל יושב הארץ הזאת. ואמרו מצרים על⁽⁵⁾ יושבי ארץ כנען כמו שמפורש לפנינו שיאמרו מצרים מבלתי יכולת וגו'. אבל עכשיו מפרש תחילה למה יאמרו מצרים כן, כי שמעו שאתה הוצאתם בכח גדול ובעמוד אש ובענן, הכל דרך אהבה יתירה וחיבה, ולבסוף יהרגם כאיש אחד, ואמרו [הגוים וגו'] כלומר מצרים, לא מתוך שנאה עשה להם כך אלא מבלתי יכולת להלחם עם שלשים ואחד מלכים. ועתה שוב מחרון אפך למען שמך שלא יתחלל: 17. יגדל נא כח [י"ן]. להאריך אפך. כדכת'⁽⁶⁾ טוב ארך אפים מניבור ומשל ברוחו מלוכד עיר: 20. סלחתני. סולח אני עכשיו. כמו⁽⁷⁾ נתתי כסף השדה: כדברייך. שלא אכנו בדבר בפעם אחת אלא אריך להם עד ארבעים שנה: 21. ואולם. ואלא: 22. עשר פעמים. הרבה. כמו⁽⁸⁾ עשרת מונים.⁽⁹⁾ ואפו עשר נשים.⁽¹⁰⁾ עשר פעמים תכלימוני: 33. רועים במדבר. מתפרנסים כעין מרעה הצאן שהולכים הגה והנה, כלומר שיטלטלו במדבר לכאן ולכאן. כך נראה בעיני: 36. והאנשים אשר שלח משה ואחר ששלחם וישובו מארץ ישראל ואחרי כן וילינו אחרי שובם כ[ד]כת' למעלה, עתה וימותו וגו': דבה. מן⁽¹¹⁾ דובכ שפתי ישנים. כמו מן⁽¹²⁾ באבוד רשעים רינה⁽¹³⁾ רנת רשעים מקרוב. [וכן] 14. כי מי' היתה סבה, מן סובכ סבה: 40. אל המקום אשר אמר י"י. וציונו ללכת שם לירש את הארץ: כי חטאנו. כאשר האמנו לעצת מרגלים: 41. והיא דרך זה לא תצלח: 43. כי על כן אשר שבתם. כמו⁽¹⁴⁾ וכל יש לו נתן בידו, כמו כל אשר יש לו: 44. משו. מעורת⁽¹⁵⁾ לא ימיש: וכל יש לו נתן בידו, כמו כל אשר יש לו: 44. משו. מעורת⁽¹⁵⁾ לא ימיש:

(1) בראשית ו, ד. — (2) ישעיה מ, כב. — (3) יהושע ב, ט. — א. — (4) שמות טו, טו. — (5) עין רש"י. — (6) משלי טו, לב. — (7) בראשית כג, יג. ורשב"ם פירש גם שם כן. — (8) בראשית לא, ז. מא. — (9) ויקרא כו, כו. — (10) איוב יט, ג. — (11) שיר השירים ז, י. — (12) משלי יא, י. — (13) איוב כ, ה. — (14) במלכים א' יב, טו: כי היתה סבה מעם י"י. — (15) בראשית לט, ד. וככ"ז בטעות סופר וכל אשר יש לו נתן בידו. ואם היה כתוב כן במקרא, לא היה צריך לפרש. — (16) שמות יג, כב; לג, יא.

טו 20. כתרומת גורן. שהוא⁽¹⁾ ראשית הנגך. אף זו מראשית עריסותיכם. וכן שנינו בעז' ובשבת⁽²⁾: 22. וכי תשגו. בעובד ע"ז בשוגג פירשן⁽³⁾ חכמים⁽³⁾. ופרשת העלם דבר שבויקרא⁽⁴⁾ בשאר מצות של כרת: 23. את כל אשר ציוה י"י אליכם ביד משה. את הכל יעברו בשוגג. והו עב"ז שהעוכדה כופר בכל המצות⁽⁵⁾: מן היום אשר ציוה י"י והלאה. כל המצות כולן נצטוו אחר אנכי ולא יהיה לך⁽⁶⁾ כי הם ראשונות: 30. ביד רמה [וגו'] מגדף. זו ע"ז לפי הפשט⁽⁷⁾: 34. כי לא פורש. באיוו מתה⁽⁸⁾: 38. ציצית. כמו⁽⁹⁾ בציצית ראשי. קבוצת פתילים תלוין כשער הראש⁽¹⁰⁾: 39. והיה לכם לציצית. [פתילן] הציצית הזה יהיה לכם לראייה שתראו אותו. כמו⁽¹¹⁾ מציץ מן החרקים. וכן מצאתי בספרי⁽¹²⁾. [וגם] פתיל תכלת פירשו רבותינו⁽¹³⁾ לפי שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד:

ויקה קרח⁽¹⁴⁾.

טו 1. ויקח קרח. כמו⁽¹⁵⁾ ויקח [אברם] את שרה אשתו ואת לוט, אף כאן ויקח קרח ודתן ואבירם אנשים הרבה, עד שקמו

(1) דברים יח, ד. — (2) כבר העליתי בספרי RSBM דף 61 הערה 5 שהיה כתיב כאן מתחלה בדברי רשבים: וכן שנינו בעז' ובשבת, והטעות באה על ידי תמורת האותיות השוות די ווי. וכוננת רשבים למשנה עדיות א, ב ולשבת דף טו ע"א ביחס אל דרש עריסותיכם בעירובין דף פג, — (3) בדורות דף ה ע"א ובספרי כאן ובמכלתא בא פרשה ה לפסוק והיה לכם למשמרת. — (4) ויקרא ד, יג — כא, — (5) גם דבריו אלה נספחו לדברי חכמים בדורות שם ובספרי. — (6) רוצה לומר מומן מעמד הר סיני והלאה. ובאמת קדמו מצות טילה וניד הנשה וקרבן פסח וחג המצות וחק ומשפט במרה ושבת. אבל כמעט כלן נשנו אח"כ. — (7) על פי פירוש חכמים שהביא בפסוק כב. — (8) כפירוש ספרי ונמרא סנהדרין דף עח ע"ב שהביא רש"י. — (9) יחזקאל ח, ג. — (10) עיין רש"י ומנחות דף מב ע"א. — (11) שיר השירים כ, ט. — (12) ר"ל שגם בספרי הובא פסוק זה לענין הכתוב כאן אבל בדרך אחרת. — (13) ספרי כאן ומנחות דף מג ע"ב. — (14) חלק כ"י רשבים שנכתבו בו הפרשיות הבאות מעשה ידי כותב אחר הוא. ודרך כתיבת החסרות והיתרות משונה. — (15) בראשית יב, ה. — והיה צריך לכתוב: שרי, כדברי הכתוב שם.

עמהם לפני משה חמשים ומאתים: 2. [קריאי מועד. כמו] 1. קרואי
 והעדה. קוראים ושולחים בשבילם ליום המועד הקבוע למשפט בין
 איש לאיש²: 4. ויפל על פניו. לתפלה. ושם נאמר לו מה שאמר
 לקרח: 11. לכן אתה וכל עדתך הם אותם הנועדים על י"י:
 12. ויאמרו לא נעלה אליך למשפט. לשון עלייה רגיל לומר אצל
 הולכים³ אל השופטים. 4. ועלתה יבמתו השערה. 5. ויעלו אליה בני
 ישראל למשפט. 6. ובענו עלה השער: 13. גם השתרר. גמין שבתורה
 הפוכין. כי גם תשתרר עלינו השתרר. וכן⁷ וכרכתם גם אותי. גם תברכו
 אותי. וכן⁸ ויאהב גם את רחל, וגם אהב את רחל. 9. גם אותך הרגתי,
 גם הרגתי אותך: 14. העיני האנשים ההם תנקר. כסבור אתה
 שאילו האנשים אשר מתרעמים עליך אין להם עינים לראות המכשול
 הזה. שמארץ מצרים מארץ טובה העליטנו למות במדבר כי לא
 השלמת תנאי שלך להביאנו אל ארץ זבת חלב ודבש, אבל באילו
 ארבעים שנה ימותו במדבר: לא נעלה. לפיכך לא נעלה אליך.
 כלל ופרט וחזר וכלל. לא נעלה אמר תחלה, ואחר כך פירש למה,
 וחזר וכלל לפיכך לא נעלה: 15. אל תפן. מן פנה. כמו¹⁰ ותרב
 משאת בנימין מן רבה. אל תפן אל תפנה. אל תפנה: 16.
 לא חמור אחד מהם נשאתי. אפילו חמור אחד לא נשאתי מהם
 כשאר משתוררים על העם, ואם כן למה מפשיעים אותי בשררה.
 ואם היה נקוד לא חמור אחד מהם, פתרונו היה חמור של אחד
 מהם, כמו¹¹ אחד העם וכמו¹² את אחד מהם: 22. אלהי הרוחות.
 אתה מכיר רוחות ולבות שאר העם שלא פשעו¹³: 25. וילך אל
 דתן ואבירם. אולי יחזרו בתשובה: 28. כי לא מלבי. שחינכתים
 בקמורת כשאמרתי¹⁴ אתה ואהרן איש מחתתי: 29. לא י"י
 שלחני. אלא עשיתים מדעתי שצויתים להקמיר קמרת: 30. ואם
 בריאה חדשה יברא י"י בארץ. כדכת'¹⁵ כי ברא י"י חדשה

¹ א, טו; כו, ט. — ² עין RSBM דף 126 הערה 12. — ³ כתי:
 הולכה. — ⁴ דברים כה, ז. — ⁵ שופטים ד, ה. — ⁶ רות ד, א. — ⁷ שמות
 יב, לב. — ⁸ בראשית כט, ל. — ⁹ כב, לז. — ¹⁰ בראשית מ, לד. —
¹¹ בראשית כו, י. — ¹² בפסוק הזה. — ¹³ קיצר פירוש תנחומא שהביא
 רש"י. — ¹⁴ בפסוק יו. ורשב"ם פירש דברי הכתוב לעשות את כל המעשים
 האלה שלא כדברי רש"י. — ¹⁵ דמיה לא, כא.

בארץ. שאינה כמיתת נדב ואביהוא: 34. נסו לקולם. כשצעק בשעת נפילה כדכת' (1) לקול מפלתך רעשה ארץ: ז' 5. כאשר דבר י"י ביד משה לו. מוסב למעלה (2) „ויקח אלעזר הכהן את מחתת הנחשת“ מבין השריפה כאשר דבר י"י ביד משה לו לאלעזר (3). שכך ציווה הק' למשה (4) אָמַר אֶל אֱלֶעזֶר בֶּן אֹהֲרֵן הַכֹּהֵן וְיִרְם אֶת הַמַּחֲתָת: 6. אתם המתם את עם י"י. על דתן ואבירם הבלועים או מודים שחטאו, אכל מאתים וחמשים איש שמתו כמיתת נדב ואביהוא אתם הרגתם אותם שציוותם להקטיר קטרת: 10. הרמו. כמו (5) המולו ל"י, אבל בשביל הר"ש נהפך החורק לאי. כמו בַּרְךָ בַּרְךָ מִשְׁקַל הַגֶּשֶׁם. ולמעלה אומר (6) הברלו, וכאן אומר הרמו, שמשמע להַבְדִּיל יותר לפי שכבר יצא הקצף: 11. ושים קטרת. להודיע שהקטרת הממיתה בשאינם כהנים, היא הנותנת חיים ביד כהנים, לדעת שהן ראויים לעבודה: 13. ויעמוד בין המתים ובין החיים. שלא עבר המשחית את מקום ההקטרה: 17. קח מאתם מטה מטה וגי. מאחר שמתלוננים על דבר הקטרת ואומרים (7) אתם המתם את עם י"י, ואינה הוכחה שבחרתי בכהנים, אני אעשה הוכחה אחרת שלא יוכלו לערער על הכהונה. כי מטהו יפרח על ידי: 20. והשיבותי. מן (8) וחמת המלך שככה. [כמו] הסבותה מן סכב: 23. ויוצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים. נראה לפי הפשט כשהוציאו משה מִצְאֹו שפרח ולא יותר כדכת' והנה פרח מטה אהרן, אבל אחר כן ויצץ ציץ לעיני כל ישראל, ואחרי כן ויגמול שקדים, שכן הוא העניין [כפירות האילן]. שאם הכל היה בכת אחת, אם כן כשהוציאו משה נגמר כל אותו העניין (9) תחלה, והנה (10) לא היתה נראית לא הפריחה [ולא הניצה]. וגם לא היה לו לכתוב והנה פרח אלא והנה גמל שקדים מטה אהרן לבית לוי: 25. לאות לבני מרי. לדורות הבאים שירצו למרוד כגון עזיה (11): ותכל תלונותם. ותכלה את תלונותם של ישראל. כמו צו מן צוה:

(1) בירמיה מט, כא: מקול נפלים רעשה הארץ. — (2) בפסוק ד. — (3) לא חש רשעים לכלל שכתב רשיי שכל למד הגסמך לתיבת דיבור פירושו בשביל. — (4) בפסוק ב. — (5) ירמיה ד, ד. — (6) טו, כא. — (7) בפסוק ו. — (8) אסתר ז, י. — (9) נראה שנשמטו כדברים האלה על ידי שיווי התיבה שבסוף. ובעל קרן שמואל שינה לכתוב שאילן כן היה במקום שכן הוא. ולא יתכן. — (10) גם כאן שינה בעל קרן שמואל לכתוב הנה במקום והנה. — (11) דברי הימים ב' טו, טו.

27. אבדנו. (1) ויאבדו מתוך הקהל. אם כן כולנו אובדים מדי יום ביום, כיצד? כל הקרב הקרב כל איש ואיש אשר יקרב אל המשכן לשומרו או אל כלי המשכן עם הלויים ימות. שעדיין לא התרה בם הק' שעדיין לא נכתב והור הקרב יומת. ולכך הוא מזהירם בפרשה זו (2) וזר לא יקרב אליכם, (3) והור הקרב יומת, שמכאן ואילך לא יקרבו כלל ולא ימותו. שאפילו בפרשת אמור אל הכהנים שכת' שם (4) דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יגש (5) להקריב לחם אלהיו, שם לא פסל אלא בעלי מומים, אבל זרים לא פסל. ומה שפסל בפרשה שלאחריה (6) אמור אליהם כל איש אשר יקרב וגו', באוכל בטומאת הגוף מדבר, אבל בעבודת זרים כמשכן ובכליו לא ראינו עדיין חיוב מיתה:

יח. 1. ויאמר יי' אל אהרן אתה ובניך וגו' וזר לא יקרב, והור הקרב יומת. הרי הזהרתים (7) בחיוב מיתה, ומעתה אין לחוש הקרב הקרב שהרי אסרתים מליקרב וחייבתים מיתה: 7. עבודת מתנה [וגו']. ונמצאו ישראל פטורים מן העבודה, ומתוך שאינם מצווים לא יקרבו עוד שהרי והור הקרב יומת: 8. לך נתתם למשחה. הרי הן לך כעין סימן שרים הנמשחין למלוך: 9. מן האש. לאחר הקטרת אימורין, הנותר מן האש: אשר ישיבו לי. (8) האשם המושב ליי' לכהן, והו גזל הגר שאין לו יורשין: 12. כל חלב יצהר. כדכ' (9) בהרימכם את חלבו ממנו: 19. ברית מלח. נראה לי לשון קיום. וכן לדוד ולזרעו (10) ברית מלח. כי פתרונם לפי ענינם. אבל (11) לא תשכית מלח ברית אלהיך, מדבר [ב]מלח ממש. ברית מלח, ברית קיום ועומד לדורות: 27. כדגן מן הגרן. שהוא בלאו (12) וכל זר לא יאכל קדש בפרשת תרומה (13) כאמור אל הכהנים: 32. לא תחללו (14). לאוכלם בטומאה:

(1) השתמש בדברי המקרא טו, לג. — (2) יח, ד. — (3) יח, ו. — (4) ויקרא כא, ז. — (5) צ"ל יקרב בדברי הכתוב. — (6) שם כב, ג. — (7) בכ"י: הזהרתם. — (8) ה, ח. ופירושו כפירוש רש"י מספרי כאן ומזכירים דף מד ע"ב. — (9) בפסוק ל. — (10) דברי הימים ב' י, ה. — (11) ויקרא ב, יג. — (12) ויקרא כב, י. — (13) ויקרא כב, א—טו. — (14) בכ"י: לא יתחללו.

זאת חקת התורה (פרה).

יש 2. זאת חקת התורה. ולפנינו מפרש¹ באיזו תורה הוא מדבר. דכת² וזאת התורה אדם כי ימות באהל, כלומר חקת התורה שאמר למטה זאת התורה, פרה אדומה צוה לקחת, לעשות תורת טהרתו של אדם כי ימות באהל, להיטהר בו נגע ונושא ומאהיל: 5. לעיניו של אלעזר³: 13. עוד טומאתו בו. אע"פי שטבל: 16. וכל אשר יגע על פני השדה, כלומר הבא אל האהל שהמת בו טמא בלא נגיעה, אבל אם המת על פני השדה ולא באהל אינו מטמא אלא במגע: 22. והנפש הנוגעת באותו שנגע במת טמא עד הערב, כי המת אבי אבות הטמאה:

כ 1. ותמת שם מרים. בחדש הראשון⁴ שלסוף ארבעים שנה. שהרי מת אהרן אחריה בחדש החמישי בשנת ארבעים לצאת בני ישראל כדכ' בפרשת אלה מסעי⁵: 8. קח את המטה. מלפני העדות: ודברתם אל הסלע. לא צוה הק' לקחת את המטה להכות בו הסלע כמו שעשה ברפידים שכת' שם⁶ והכית בצור ויצאו ממנו מים, אלא המטה צוה לקחת להראות בו קשי מרי שלהם כדכת'⁷ למשמרת לאות לבני מרי, אפס בדבור ידבר אל הסלע לתת מימיו והוצאת להם מים על ידי דבורך עם הסלע: 10. ויאמר להם שמעו נא המורים. כמו שהמטה הוה שיש בו שקדים מוכיח שהוא למשמרת לאות לבני מרי: המן הסלע הוה נוציא לכם מים. בשעת הרמת ידו כמטה ויך בו את הסלע פעמים, או אמר להם הריך כעם וחיתה, סבורים אתם שמן הסלע הוה נוציא לכם מים? ומספק אמר משה כן, שטעה כמה שאמר לו הק' ⁸ קח את המטה, ולא האמין שבדבורו עם הסלע יוציא ממנו מים אלא בהכאת המטה כמו שעשה ברפידים, ומה שאמר לו הקב"ה ודברתם, הוה סבור שזו היא [רצונו של הק' לדבר אל⁸]

(1) ככ"י: נפרש. — (2) בפסוק יד. — (3) בדפוסים: אהרן. — (4) ככ"י היה כתוב: בחדש החדש והטיב קורא אתר להגיה הראשון במקום החדש. והמדפוס הראשון הרע להדפיס שניהם. — (5) לנ, לח. — (6) שמות יז, ו. — (7) יז, כה. — (8) בפסוק ח. — (9) נראה שחסרו כאן דברים כאלה. ואין צורך לשנות נוסחת כ"י כאשר שינו המדפוסים ובעל קרן שמיאל.

יום
שכן
הק'
(21)
קבו
דבר
(5)
לא
שטר
שכן
ב,
אין
תה:
תוך
לך
לך:
נבו
שין:
רית
כי
דבר
דגן
(13)
קרא
כ"י:
—
קרא

הסלע בהכאה במטה, ולכך הבה פעמים בסלע כעין חימה וכעם ומכפק אם יוציא מים הרי טוב ואם אין אדבר אל הסלע אחרי כן. והקב"ה הסכים על ידי משה לצאת [מים] על ידי הכאתו, ואע"פ כי נענש, שהקי' מדקדק עם הצדיקים. וזהו שאמר הקי' (1) יען לא האמנתם בי להקדישני, על ידי דיבוריכם אל הסלע, לפי שהוא מדקדק עם הצדיקים אפילו בחוט השערה. ולפי שידעתי אני המפרש שמשה רבינו לא היה כי אם שוגג לעבור על דברי הקי', לפיכך אני זקוק לפרש כי משה רבינו טעה כמו שפרשתי: 13. ויקדש בם. שהוקדש במים מכל מקום. ואע"פ שלא דברו אל הסלע: 17. לא נשתה מי באר שלכם. כי המים היו יקרים לאומות באותה הארץ: דרך המלך. מסלת עברי דרכים המיוחדת לכל העולם:

כא 1. יושב הנגב [וגו] דרך האתרים. התרים⁽²⁾, מרגלים. כו[רת] כת' שם⁽³⁾ עלו זה בנגב, ועמלק יושב בנגב, וכנענים אצלם [כדכת']⁽⁵⁾ והנה הכנעני והעמלקי שם לפניכם: האתרים. כמו אפרוח אתמול אורוע. הרבה אלפין באין לשמוש בראש תיבה: 2. והחרמתו. המטלטלין יהיו הקדש לשמים: 5. הקלקל. כמו⁽⁶⁾ קלקל בחצים, לכן⁽⁷⁾ כעין הבדלח ויבש, לוישנטי⁽⁸⁾ ב"ל: 8. וראה אותו. שיסתכל לשמים למעלה⁽¹⁰⁾: 11. בעיי העברים. לשון ארץ חריבה. כמו⁽¹¹⁾ וירושלים עיים תהיה, לעי השדה: 14. על כן יאמר. על אילו המסעות שחורו לאחוריהם והקיפו את ארץ אדום. כדכת'⁽¹³⁾ ונסב את הר שעיר ימים רבים, וחורו עד שפגעו בכאר שכת' למעלה⁽¹⁴⁾, או יאמר בספירת דברים ששיבחו להקב"ה והזכירו

(1) בפסוק יב. — (2) בכ"י: התרת. — (3) יג. — (4) כדבר המרגלים יג. כט. — (5) למעלה יד, מן כתוב: כי העמלקי והכנעני שם לפניכם. וככ"י יש עוד שיבוש אחר בהשנות ארבע תיבות פעמים, כי כתוב שם: ועמלק יושב בנגב וכנענים אצלם והנה הכנעני והעמלקי אצלם והנה הכנעני והעמלקי שם לפניכם. — (6) יחוקאל כא, כו. ורשב"ש פירש הכתוב אשר שם כלשון נחשת קלל (יחוקאל א, ז) וכלשון והוא לא פנים קלקל (קהלת י, ז). וכבר חיבר מנחם במחברת קל, נחשת קלל" עם, בלחם הקלקל" ועם, והוא לא פנים קלקל" ולפי עדות רש"י בפירושו ליחוקאל כא, כו גם עם, קלקל בחצים", ולא כן בנוסח דפוס פיליפאוסקי (עין הערתו שם). ורשב"ש עד שני לנוסחא הישנה. — (7) שמות טו, לא. — (8) יא, ו בפירוש רשב"ש שם. — (9) *luisant* ובל"א *hellglänzend, schimmernd*. עין RSBM דף 40 הערה 3. — (10) כדברי המשנה ראש השנה ג, ח שהביא רש"י. — (11) ירמיה כו, יח. — (12) מיכה א, י. — (13) דברים ב, א. — (14) כ, יא. ונדמן טעות לרבנו כי מי מריבה לא הוציא משה ואהרן אלא בשנת הארבעים, כאשר כתב הוא בעצמו למעלה כ, א. ואו תמו הימים הרבים שהקיפו את הר שעיר וגם לא שבו אל מי מריבת קדש אחרי כן פעם שנית.

ניסי ים סוף וניסים שנעשו בנחל ארנון ובאר, וגם אז ישיר ישראל בראותם עתה את הכאר, כי מתחלה לא אמרו שירה עליו לפי שאו נענשו עליה משה ואהרן: את והב. את יהב של הק. כמו⁽¹⁾ השלך על וי' יהבך. וכמו מן יהיה⁽²⁾ מה הוה לאדם. מן⁽³⁾ יקשת[ו] לך וגם גלכרת בכל⁽⁴⁾ פן תוקש בו, [מן ירא⁽⁵⁾] למען תורא, וי' תחת יו"ד⁽⁶⁾, כן והב מן יהב: 18. שרים. משה ואהרן: ומדבר מתנה. לפי הפשט כל אילו שמות מקומות של נסיעה וחנייה: 27. על כן יאמרו המושלים. על מלחמת סיחון ועג נתנבא[ו] תחילה. מושלים, מושלי נבואות כגון בלעם וחביריו⁽⁷⁾: 28. ער מואב. עיר מלוכה של מואב נקראת ער: 30. ונירם. ושלך אותם ממקומם. ונחרם אותם. כמו מן נמה יאמר ונמ, כן⁽⁸⁾ יאמר מן ירה וניר. ונירם כמו ונירם. וכן⁽⁹⁾ יבדלני כמו יבדילני⁽¹⁰⁾ להוציאנו כמו להוציאנו. [וכמו שפירוש] ונשים ונפעל, כן ונירם. ואלו היה מפורש בתרגומו, היה לו לינקד ונירם וי' חמף:

כב. 1. מעבר לירדן יריחו. כלומר כנגד ירדן וכנגד יריחו. לא למטה בירדן⁽¹¹⁾ ולא למעלה מיושבי ארץ ישראל⁽¹²⁾. ראוי ליכתב מעבר לירדן לאותם⁽¹³⁾ שעברו את הירדן, שלהם קרוי ערבות מואב מעבר לירדן:

וירא בלק.

3. ויקץ מואב בחייו, כמו⁽¹⁴⁾ קצתי בחיי: 4. ילחכו. כל התבואות וכל מיני אוכלין: 5. ארץ בני עמו. של בלק: 6. את

(1) תהלים נה, כג. — (2) קהלת ב, כב. — (3) ירמיה נ, כד. ובכ"י: יקשת. — (4) דברים ז, כה. ובכ"י מן במקום פן. — (5) תהלים קל, ד. — (6) ע' לעיל דף 84 הערה 8. — (7) לבבא בתרא דף עח ע"ב כתב רשב"ם בפירושו: פשטיה דקרא מיירי שכשנלחם סיחון במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו נתנבא בלעם וחביריו שינצח סיחון למואב. — (8) בכ"י בטעות: יאמר ונטנו. עי' RSBM דף 32 הערה 1. — (9) ישעיה נז, ג. — (10) שמות יד, יא. — (11) לדרום כנגד תוצאות הירדן אל ים המלח. — (12) לצפון לצד מעיינות הירדן בואך ארץ ארם. — (13) בכ"י: לאחר. ורצה רשב"ם לומר שכתב משה התורה לדורות הבאים שכבר עברו את הירדן. וכן תמצא מבואר בדברי רשב"ם לדברים א, א. ודומה לזה בענין הזמן כתב לדברים לב, ד. — (14) בראשית כז, מו.

אשר תברך. כנבואה. גם בלק היה יודע שנביא היה וכנבואה היה אומר העתידות או על ידי קסמים כי כן נקרא בלעם הקוסם ביהושע⁽¹⁾. אך סבור הוא שיעילו לו תפלותיו וקרבנותיו: 7. וקסמים בידם. מיני קסמים היו מוליכין לבלעם פן יאמר אין בידי מיני קסמים. כדכת'⁽²⁾ כימינו היה הקסם ירושלים קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בככד: 14. הלך עמנו. כי לא נחשבנו בעיניו: 15. רבים. מרובים: ונכבדים. חשוכים ונכבדים מן הראשונים: 22. כי הולך הוא ברצון, מתאוה לקללם. אע"פ שהיה יודע שאין הק' רוצה: 25. ותלחץ את רגל בלעם. שעל זה נעשה חגר כדכ'⁽³⁾ וילך שפי: 33. אולי נטתה מפני. כל אולי שבמקרא פירושם כמו אם וכמו אילו. והמפרשים⁽⁴⁾ את זה כמו⁽⁵⁾ לולי התמהמהנו וכמו⁽⁶⁾ לולי אלהי וגו' טעות הוא בידם. אבל פירושו כמו⁽⁷⁾ אולי יש תקוה. ⁽⁸⁾ אולי יחנן י"י צבאות. ⁽⁹⁾ אולי משנה הוא. וכן אמר המלאך. על מה הכית את אתונך שלש פעמים? שלא כדון עשית, שהרי ותט לפני זה שלש רגלים, כל נטיותיה היו, "לפני" אבל לא "מפני" שהרי לא עברה אותי. אולי נטתה מפני, כלומר שאם נטתה "מפני" ולא "לפני", כלומר שאם עברה אותי את הדרך עד אחרי, גם הרגתי אותך, כלומר לא הייתה ניצול בהוק מועט של לחיצת רגלך אלא אף אותך הרגתי והיא לא היתה מפסדת שאותה החייתי כמו שהיא קיימת גם עתה, שהיא לא היתה פושעת כי אם אתה שהייתה פושעת כי שהכיתה אתונך: גם אותך הרגתי. גם הרגתי אותך. כמו⁽¹⁰⁾ וברכתם גם אותי, גם תברכו אותי:

כג. 3. וילך שפי. חגר⁽¹¹⁾. כמו⁽¹²⁾ ושוּפּוּ עצמותיו. גם שניהם מגורת חטופי פעל של ה"א: 7. ינחני. הנחני: מהררי קדם. כפל לשון. דכת'⁽¹³⁾ אדם מקדם. כלומר טורח גדול מאדן רחוקה, ובחנם, כי לא יועיל לו: וְעָמָה. נראה לי פתח שהוא לשון ציווי⁽¹⁴⁾. אבל וְעָמָה מלא פום משמע נקבה וועמת. כמו⁽¹⁵⁾ אש אוכלה⁽¹⁶⁾ והיא

(1) יהושע יג, כב. — (2) יחזקאל כא, כו. — (3) כג, ג. והוא פירש גם שם כן על פי דברי הנמרא בסנהדרין דף קה ע"א. — (4) רומז על מנחם במחברת אולי (דף 18) ועל רש"י. — (5) בראשית מג, י. — (6) בראשית לא, מב. — (7) איכה ג, כט. — (8) עמוס ה, טו. — (9) בראשית מג, יב. — (10) שמות יב, לב. — (11) סנהדרין דף קה ע"א. — (12) איוב לג, כא. — (13) ישעיה ט, יא. — (14) עין את אשר כתבתי בספרי RSBM בדף 59 בהערה 2. — (15) דברים ד, כד. — (16) שופטים ד, ד.

שופטה את ישראל: 8. לא זעם י"י אותם, לא הכעיסם⁽¹⁾ כדכת'⁽²⁾ והעם אשר זעם י"י, שהק' זעם אותם. לשון הכעיס אחרים הוא: 9. כי מראש צורים אראנו⁽³⁾. מפרש המעם למה לא זעם אותם הק' ולמה אינו חפץ לקללם. שהרי מראש צורים שאני עומד עכשיו אני רואה אותם, ומראש הגבעה אני רואה כי לבדם הם ואין שאר אומות מתחשבין ומעורבין עמהם. וגם יש בהם בנים קטנים⁽⁴⁾ שאין להם מניין. כי לא נמנו כי אם מבין עשרים שנה ומעלה, נמצא [מספרם] יותר ויותר, כי מי מנה עפר יעקב. לכך אינו חפץ לקללם, כדכת' בנינוה⁽⁵⁾ ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, אם הגדולים חמאו, הקטנים מה חמאו: 10. רבע ישראל. זרע ישראל. לפי שעי' הרביעה נוצר האדם⁽⁶⁾: 19. לא איש אל. אינו איש לחזור מברכתו בשעה מועטת כזו, שהרי לא פשעו אחר הברכה שברכתני אותם היום⁽⁷⁾: ויכזב. והוא היאך יכזב לחזור בו בחנם: ויתנחם. בתמיה. והיאך יתנחם: ולא יעשה. בתמיה: 20. הנה ברך לקחתי. הנה לקחתי לברך אותם היום, כבר [גור] לברכם והוא ברך אותם כבר ואותה הברכה⁽⁸⁾ לא אשיבנה. וכרך לשעבר. כמו⁽⁹⁾ חרף עושהו: 21. לא הביט און ביעקב. אינו רוצה לעונשן אפילו כשהן חומאין. כדכ' יורא און ולא יתבונן. לא הביט, אינו רוצה להביט: ותרועת מלך. ריעות. כמו⁽¹⁰⁾ איש רעים להתרועע. כי שוכן ביניהם. ולמה שוכן אתם ומחבב אותם? 23. כי לא נחש ביעקב וגי. אינם מעוננים וקוסמים כמונו ולא שואלין אוב וידעוני, אלא כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, מתוך ששכינה ביניהם אומרים להם הנביאים ליעקב ולישראל היום מה פעל וגור הקב"ה לימים הבאים, ואינם צריכים נחש וקסם: כעת יאמר. מה שעתיד לבא כעת מחר או [לאחר] הרבה ימים ושנים יאמר להם

(1) בליא kränken, ובעל קרן שמואל לא הבין והאריך דבריו בלי הועיל, —
 (2) מלאכי א, ד. — (3) בכ"י באי כאן בתחלת הפירוש שש התיבות האלה: שאני עומד עכשיו אני רואה אותם. ולא נבין התיבות אם לא נמחק תיבת אראנו אשר קדמה להן בכ"י מדברי המקרא. אבל באמת אין להן עיקר כלל ונבפלות הן בטעות מדברי רשבי"ם הבאים אחרי כן. — (4) הלך בפירוש תיבות עפר יעקב בעקבות אנקלוס. — (5) זנה ד, יא. — (6) ברשי' תמצא ביאר לדבריו, כי עליו סמך. — (7) בברכתו הראשונה. — (8) בתיבה הזאת ביאר גם הוא גם רשי' לשון נקבה של כינוי תיבת אשיבנה. — (9) משלי יז, ה. — (10) איוב יא, יא. — (11) משלי יח, כד.

היום על ידי נביא. וכן כל "כעת" מדבר בעתידות. כדכת' באשר מעוה⁽¹⁾ לו חפץ י"י להמיתנו—עכשיו—[לא] לקח מדינו עולה ומנחה וכעת לא השמיענו כזאת, לידת הבן שהודיענו שתהיה "כעת", לשנה הבאה, לא השמיענו, אלא ודאי נחיה ויתקיים לנו בן, שאם היינו מתים, היאך יהיה לנו בן לשנה הבאה. וכן⁽²⁾ כעת חיה את חובקת בן:

כד 1. [ולא הלך כפעם בפעם] לקראת נחשים. לנסות ממקום למקום אולי יוכל לקללם, אלא מעתה נתכוון לכרכם בלב שלם. ומתוך כך כתי⁽³⁾ ותהי עליו רוח אלהים כאן, שרוח שכינה שרתה עליו מאהבה ודרך חיבה: 3. שתום העין, פתוח עין, רואה מראות אלהים. כמו ששנינו⁽⁴⁾ עד שישתום ויסתום: 4. אשר מחזה שדי יחזה, פעמים נופל שוכב בלילה ופעמים גלוי עיניו ביום. כי עתה היו נבואות הללו ביום. כמו⁽⁵⁾ נופלים על פני השדה בשאול, שוכבים: 6. כנחלים נטיו. ננטיו⁽⁶⁾, מיושרים: כאהלים. כמו⁽⁷⁾ מר ואהלות. פְּאֲהָלִים [וגו' פְּאֲרָזִים] עלי מים⁽⁸⁾ פתח, לפי שהוא במקום חטף, [וכמוהו]⁽⁹⁾ פְּעָרָבִים על יבלי מים. אבל⁽¹⁰⁾ בחור פְּאֲרָזִים קמץ, שהוא מבורר פְּדָאָרִים: 7. וירום מאנג מלכו. שאול. כל מלכי עמלק נקראין אנג כמו כל מלכי מצרים קרוים פרעה, מלכי פלשתים אבימלך, ושל ירושלים מלכי צדק, אדוני צדק⁽¹¹⁾: 8. תועפות. חזק, כמו⁽¹²⁾ ותועפות הרים לוי: 14. איעצך עצה להכשילם, לפי [שי]דעתי אשר יעשה העם הזה לעמך [יהיה] באחרית הימים, אבל עתה בקרוב בחיך לא תירא מהם. וזו היא העצה⁽¹³⁾ הן הגה היו לכני ישראל בדבר בלעם וגו', וכאן סתם משה את העצה, לפי שבחשש אמרה בלעם לבלק ולא נודעה העצה עד שפרשה משה בשעת הצורך: 17. אראנו, אני רואה עתה ועכשיו את העתידות⁽¹⁴⁾ ולא עתה יהיה: כל בני שת. לפי הפשט זה מלך המשיח: 18. יִרְשָׁה. כמו שְׁמָנָה⁽¹⁵⁾ נפש

(1) שופטים יג, כג. — (2) מלכים ב' ד, טו. — (3) בפסוק ב. — (4) במשנה עבודה זרה ה, ג. ד: כדי שישתום ויסתום. — (5) בשמואל א' לא, ח: נופלים בהר הגלבוע. — (6) בכ"י: ננטיו. ובעל קרן שמואל תיקן. — (7) שיר השירים ד, יד ותהלים מה, ט. — (8) בכ"י חסרה תיבת כארזים. — (9) ישעיה מד, ד, ובכ"י כארזים במקום כערבים. — (10) שיר השירים ה, טו. — (11) וכן כתב לבראשית מא, י, מג. — (12) תהלים צה, ד. — (13) לא, טו. — (14) ר"ל שתיבת אראנו לשון הוזה הוא ולא לשון עתיד. — (15) משלי כו, ז.

שבעה. ארדטורא⁽¹⁾: 19. וירד מיעקב, יהיה רודה בכל המלכות איש מיעקב: והאביד שריד מעיר. מאדום. כדכ⁽²⁾ ולא יהיה שריד לבית עשו כי י"י דבר: 20. וירא את עמלק, ממקום שהיה שם, משם רואה אותם: ראשית גוים. כתרנומו: 21. איתן מושבך [וגו]. כסבור אתה שאיתן יהא מושבך ושיהא בסלע קנך קיים, לא [י]היה כמו שאתה סבור אלא⁽³⁾ אחר⁽⁴⁾ בן יהיה לבער קין, עד [מה, ה]מקום רחוק⁽⁵⁾ אשר אשור תשבך, מלכות אשור⁽⁶⁾ תגלה⁽⁷⁾ אותך בשבי: 23. אוי מי יהיה מפני מלך המשיח בשומו הקן אלה הדברים שיקרקך כל בני שת: 24. וצים. כמו⁽⁸⁾ וצי אדיר. דרומין⁽⁹⁾ בלע, הוא בורני גדולה:

כה. 3. ויחר אף. שהתחילה מגפה בעם: 4. והוקע אותם. החוטאים. כמו⁽¹⁰⁾ והוקענום [ל"י] כנבעת שאול, לשון תלייה והריגה: 6. ויקרב אל אחיו. להזנותה, כדכתי⁽¹¹⁾ לא תקרבו לגלות ערוה: 8. הקבה. עניין אהל: קבתה. במנה, כמו⁽¹²⁾ והקבה:

פינחס⁽¹³⁾.

[13. והיתה לו ולורעו אחריו ברית כהנת עולם. (כתבו התוספות על התורה בספר דעת וקנים דף עג ע"ד וזה לשונם: ועל זה הקשה ה"ר שמואל ש)הרי משמיני למלואים היה פינחס משוח מלחמה שכן מונה⁽¹⁴⁾ שמחה זו בשבע שמחות שהיתה אלישבע אשת

(1) בכ"י בחילוף אותיות דומות (י ורי, רי ודי, רי ור): אירטדא. ובאמת הוא כאשר תיקנתי *héréditaire* ובל"א *erblich* או *angeerbt*. — (2) עובדיה, יח. — (3) הוא פירוש של כי אם שבכתוב. — (4) בכ"י אשר במקום אחר. — (5) הוא פירוש של עד מה שבמקרא. — (6) רצה לפרש לשון נקבה של תשבך. — (7) בכ"י: ויגלה. כי היה נג הת"י נסדק לשני חלקים ונראית כמו וי. — (8) ישעיה לג, כא. — (9) *dromon* ובל"א *grösseres Kriegsschiff*. — (10) שמואל ב' כא, ו. — (11) ויקרא יח, ו. — (12) דברים יח, ג. — (13) לפרשת פינחס לא נשאר פירוש רשבים. ולמעלה תמצא את אשר נשאר במקום אחר. אבל דברים אחרים הכתובים בתוספות לתורה בשם רשבים לפרשת פינחס הם לקוחים מתוך פירושו למס' בכא בתרא והם דברי הלכה ולא מענין פשט הכתובים. — (14) בויקרא רבא פרשה כ.

אהרן יתירה על האחרות שהיה בן בנה משוח מלחמה. ושמא משם נתן לו להיות משוח מלחמה, אבל לעבודה ולדורות לא. וכאן ניתנה לו הכהונה לכל מילי ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם:

ראשי המטות.

ל. 2. וידבר משה אל ראשי המטות. נשאלתי באניוב בכרך לושדון⁽¹⁾ לפי הפשט היכן מצינו שום פרשה שמתחלת כן? שלא נאמר למעלה וידבר י"י אל משה לאמר איש כי ידר וגו', והיאך מתחלת הפרשה בדבורו של משה שאין מפורש לו מפי הגבורה? וזו תשובתי. למעלה כת'⁽²⁾ אלה תעשו לי"י במועדיכם לבר מנדריכם ונדבתיכם, שאתם צריכין להביא באחד משלש רגלים משום כל תאחר כמפורש במסכת ראש השנה⁽³⁾. הלך משה ודבר אל ראשי המטות, שהם שופטים, לדורות לישראל הילכות נדרים, ואמר להם. הק' צוה לי שיקרבו נדריהם ונדבותם כרגל פן יאחרו נדריהם לפיכך איש כי ידר נדר לי"י, קרבן, או השבע שבועה לענות נפשו לאסור אסור⁽⁴⁾, לא יחל דברו, מוסב על הגדר⁽⁵⁾, כלומר לא יאחר את נדרו עד לאחר הרגלים כמו שצום הק', שכן פרוש לא יחל כמו⁽⁶⁾ ויחל עד בוש, ויחל עוד שבעת ימים, ויחל ישראל אל י"י, ימתין ויחכה לו. והמפרש לשון חלול⁽⁷⁾ לפי הפשט טעות הוא בידו. ככל היוצא מפיו יעשה מוסב על השבע שבועה⁽⁸⁾, כענין שפירש בשעת שבועתו יעשה, ואלפי הזמן שפירש, הן קרוב הן רחוק. וראייה לדבר. כענין שני דברים הללו פירש משה במשנה תורה⁽⁹⁾ כי

⁽¹⁾ היא עיר Loudun במחוז Anjou אשר בארץ צרפת. — ⁽²⁾ כט, לט. — ⁽³⁾ דף ד ע"א. — ⁽⁴⁾ נראה שר"ל שתיבות לאסור אסר מוכיחין שהשבעה הנאמרת כאן היא על דבר עינוי נפש. — ⁽⁵⁾ בתוספות שבספר דעת זקנים דף עה ע"א הובאו השאלה והתשובה הזאת בשם רשב"ם על נכון. ובמנחת יהודה שם דף עה ע"א הובאו כל הדברים בשם מהר"ם מקוצי, ולא ידע מקורם. ובפענח הוא דף נה ע"א בדיה זה הדבר אשר צוה השתמש בדברי רשב"ם ולא הוכיר שמו. — ⁽⁶⁾ בשופטים נ, כה כתוב: ויחילו עד בוש. — ⁽⁷⁾ בראשית ח, י. — ⁽⁸⁾ תהלים קל, ז. — ⁽⁹⁾ רש"י על פי ספרי. — ⁽¹⁰⁾ כלומר לענות נפש. — ⁽¹¹⁾ דברים כג, כב. כד.

תדור נדר לוי אלהיך לא תאחר לשלמו [וגו] מוצא שפתיך תשמר ועשית. [כי תדר נדר וגו' כענין איש כי ידר נדר, ומוצא שפתיך תשמר כענין און] השבע שבועה וגו': 11. ואם בית אישה נדרה, אבל למעלה כת' (1) ונדריה עליה. אותו פסוק בנדרים הקודמים קודם שנשאה, ומשמע לפי הפשט שהבעל מיפר בקודמין⁽²⁾: 16. ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו, והיא אינה יודעת ששמע, ונשא את עונה, שאינם מופרים והיא שוגגת שלא ידעה אם שמע עד עתה אם לא⁽³⁾:

לא 5. וימסרו, בעל כרחן לפי שאמר הק' (4) ואחר תאסף אל עמך. מדרש אנדה⁽⁵⁾: 12. את השבי. אדם: ואת המלקוח. בהמות: ואת השלל. מטלטלין: 13. אל מחוץ למחנה. כדי שלא יכנסו הבאים מן המלחמה במחנה, מפני טומאת נפש: 23. אך במי נדה, של פרה אדומה לטהרם מטומאת נפש. ושאר דברים לנקותם מאיסור מאכל הנבלע בכלים: 49. עבדיך נשאו את ראש וגו' [ולא נפקד ממנו איש במנפה. לפיכך⁽⁶⁾ ונקרב את קרבן וי] [וגו] לכפר על נפשותינו, שנדרנו מלפני החשבון שנימענו כדי שלא ישלוט בנו נגף. ולפיכך צויה הק' לתתו על עבדת אהל מועד, שכן מצינו בכי תשא וגו' (7) ולא יהיה בהם נגף כפקוד אותם [וגו] ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון וגו'. אף כאן⁽⁸⁾ ויביאו אותו אל אהל מועד לזכרון לפני וי. מאבא מרי הרב ר' מאיר שמעתי שיטה זו ועיקר:

לב 17. חושים. נמהרים. כמו⁽⁹⁾ החישה מפלט לי:

(1) בפסוק ו. — (2) שלא כדעת רבותינו בנדרים דף עב ע"א ובמקומות אחרים. — (3) בכלל דבריו רצה לומר שאם ידעה האשה שכבר שמעה בעלה, אין לה לעבור על נדריה לפי שהיא יודעת שאינם מופרים, וכן פירש רמב"ן. אבל ראבי"ע פירש כענין אחר. — (4) בפסוק ב: אחר תאסף אל עמך. וגם ע"פ הגמרא בנדרים לו ע"ב הנוסחא הזאת עיקר. — (5) בספרי. וגם רש"י הביאו. — (6) בפסוק שאחר זה. — (7) שמות ל, יב. טז. — (8) בפסוק נד. — (9) בתהלים נה, טז: אחישה.

אלה מסעי.

לג. 1. אלה מסעי. כל מסעות וחנייות⁽¹⁾ חוזר ומונה כדי לפרש היכן היו חונים: 49. ויחנו על הירדן וגי בערבות מואב. שם⁽²⁾ וידבר י"י אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו: 55. לשכים בעיניכם. לשון של קוצים וסרפדים הנוקבים את העינים כמו⁽³⁾ הגני סך את דרכך בסורים. ובספר יהושע מוכיח [שכ' שם⁽⁴⁾] והיו לכם לפח ולמוקש ולשוטט בצדיכם [ולצננים בעיניכם. ולשוטט] לשון⁽⁵⁾ אכי יטר אתכם בשוטים. ⁽⁶⁾ שוט לסוס. ולצננים. גם הוא ממיני קוצים המזיקים לבני [אדם]. מנחם בן סרוק⁽⁷⁾ חברו עם⁽⁸⁾ ואל מצנים יקחהו. אך אני מפרשו⁽⁹⁾ לשון⁽¹⁰⁾ כצנת שלג. שהרי שם כתוב⁽¹¹⁾ אשר קצירו רעב יאכל ואל מצנים יקחהו ושאר צמים חילם. כלומר הליסטים הרעבים והערומים—צנים⁽¹²⁾—והצמאים יקחו ממונם: 56. כאשר דמיתו, חשבתו, לעשות להם, אשר צייתו לכם לא תחיה כל נשמה ואתם מותירים אותם ומחיים אותם, אעשה לכם, שלא אחיה אתכם:

לד. 2. זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה⁽¹³⁾. רבינו זקני פירש וצייר תחומין ואע"פ כן אפרש בקוצר. כי תחלה הכתוב פירש גבול דרום ואחר כך גבול מערב כי הים הגדול הוא גבול מערבי ואחר כך צפון ואחר כך מזרחי: 3. על ידי אדום. סמוך לאדום: 4. ונסב לכם. שם בולט הגבול: ויצא [וגו'] ועבר [וגו']. דרך ישר בלא הקף: 5. והיו תוצאותיו הימה, וגבול [דרום כלה שם בקרן] דרומית מערבית: 6. וגבול ים, כלומר וגבול מערבי כיצד? והיה לכם הים הגדול וגבול [גבול] מערב: וגבול. חכמים⁽¹⁴⁾ פירשו לרבות ניסים⁽¹⁵⁾ שבים, הם איי הים: 7. תתאו. תתחילו, לשון תחום וגבול: לה. 5. אלפים באמה. אלף אמה מגרש והשאר שדות וכרמים: 11. והקריתם. וזימנתם: 14. את שלש הערים תתנו מעבר

(1) בכ"י בתלוף אותיות דומות: וחנייות. והמדפיסים הוסיפו לחטוא. —
 (2) פסוק נ. — (3) הושע ב, ח. — (4) יהושע כג, יג. — (5) מלכים א' יב, יא. —
 (6) משלי כו, נ. — (7) במחברת צן א. — (8) איוב ה, ה. — (9) תיבת מצנים שבאיוב. — (10) משלי כה, יג. — (11) באיוב ה, ה. — (12) הערומים הוא פירוש של מצנים שבמקרא כי נוף הערום בלי לבוש תבואה צנה ביום שלג וקרח בלילה. — (13) בכ"י: לנחלה. — (14) גיטין דף ה ע"א. — (15) הנקודות העתקתי מכ"י.

לירדן. אותן הבדיל משה בחייו כדכת' (1) או יבדיל משה: 31. [ו]לא תקחו כופר. לא יפטר בממון א': 32. עד מות הכהן. הגדול⁽²⁾. לפי פשוטו כל ימי השופט הגדול, דוגמת⁽³⁾ אסיריו לא פתח ביתה: 33. כי אם בדם שפכו⁽⁴⁾. אני אומר שהוא נקוד מן הדין מלא פום לפי פירושו כי אם בדם האיש השופך את הדם⁽⁵⁾:
לו 6. לטוב בעיניהם. מן שבט שלהם, לפי הפשט⁽⁶⁾:

ונשלם חומש הפקודים:

(א) בכריתא דר' אליעזר⁽⁷⁾ מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חבירו יצא. כיצד? [ו]לא תקחו כפר לנפש רוצח וני. והלא הריגת רוצח בכלל כל העונשין? ולמה יצאת? ללמד על שאר עונשין. ומה הוא מלמד עליהן? לרוצח אין לוקחין כופר, אבל לשן ועין ליד ורגל לכזיה ולחבורה ולשאר חבלות לוקחים כופר⁽⁸⁾:

(1) דברים ד, מא. — (2) עיין RSBM דף 41 הערה 3 בסופה. — (3) ישעיה יד, ז'. והצון רשבים לומר שערי המקלט הן כמו בתי כלאים לרוצחים בשונג והם שם כמו אסירי השופט הגדול כי על פי בית דין גולים שמה כאמור בפסוק כה. והגלות בעיר המקלט היא כדמות כפרה לשנתם. ובמות השופט הגדול חבלה הכפרה אשר גזרו אנשי המשפט אשר הם תחת ממשלתו. וכמו שנאמר בגבוכדנצר לנאי שכל אסיריו החבאו בבתי כלאין כל ימי חייו, כן שבח הוא וצורך גדול להכין ממשלת הבהן הגדול שכל הגולים על ידו או תחת ממשלתו לעיר מקלט ישבו שם כל ימי חייו. — (4) בכ"י בטעות: שפכה, כה"א. — (5) עיין את אשר כתבתי בספרי RSBM בדף 59 בהערה 2. — (6) שלא כדברי ר' יהודה בשם שמואל בבבא בתרא דף קב ע"א. — (7) בכריתא דשלשים ושתים מהות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בסימן כה. — (8) כל זאת היא הוספה מאוחרת ונכתבה באותיות קטנות בכ"י להבדילה מפירוש רשבים שלפניה ושלאחריה:

לפרש
שם⁽²⁾
שכים
הגני⁽³⁾
לכם
לשון⁽⁵⁾
קוצים
קחהו.
קצירו
יסמים
גאשר
יה כל
שלא

פירש
גבול
ואחר
ונסב
הקף:
רומית
הים
ס'ים⁽¹⁵⁾

דמים:
מעבר

—
וא.
—
מצנים
פירוש
וקרה
י מבי.